

DAGMARA ŁOPATOWSKA-ROMSVIK

UNIWERSYTET JAGIELLOŃSKI

PODRÓŻE KONCERTOWE HENRYKA WIENIAWSKIEGO DO NORWEGII

Z literatury poświęconej życiu i twórczości Henryka Wieniawskiego wiadomo, że muzyk wielokrotnie koncertował w Skandynawii. Szczegóły i oddźwięk jego występów w Danii i Szwecji zostały już zbadane¹. Wyjazdy do Norwegii natomiast były dotychczas tylko wspomniane. Wśród autorów tych wzmianek brak zgody co do dat występów skrzypka w tym kraju. Władimir Grigoriew pisze, że Wieniawski koncertował na tamtejszych estradach w 1867 r., zatrzymując się w Szwecji, Norwegii i Danii w drodze do Paryża, gdzie miał wystąpić w konserwatorium jako jego były uczeń². Informuje ponadto o przyjazdach Polaka do Kristianii latem 1877 r.³. W kalendarium, w którym dane o wizytach w tym kraju nie są w pełni zgodne z treścią tekstu zasadniczego książki, odnotowuje zaś koncerty „w Norwegii” w 1870 r.⁴ oraz „w Oslo”⁵ w okresie październik–listopad 1877 r.⁶.

Autor innego kalendarium działalności Wieniawskiego, Edmund Grabkowski, wymienia, oprócz powyższych podróży, również koncerty skrzypka z Edvardem Griegiem, które miały miejsce w czerwcu 1877 r. w Kristianii⁷.

Także Józef Reiss w monografii Henryka Wieniawskiego pisze o „podróży do Szwecji, Norwegii i Danii”. Według niego, podczas pobytu w stolicy Norwegii Wieniawski spotkał się z Ole Bullem, a hotel, w którym skrzypkowie zamieszkali, wypra-

---

1 Zob.: Renata Suchowiejko, *Henryk Wieniawski – wirtuoz w świetle XIX-wiecznej prasy*, Poznań 2011.

2 Władimir Grigoriew, *Henryk Wieniawski. Życie i twórczość*, przekł. Iwona Winiarska, Warszawa–Poznań 1986, s. 175.

3 Ibid., s. 210. Informację tę podaje Edmund Grabkowski, zob.: tegoż, *Henryk Wieniawski. 1835–1880. Kalendarium*, Poznań 1986, s. 60.

4 Ibid., s. 266; tę samą informację znaleźć można również u Edmunda Grabkowskiego, por. E. Grabkowski, op. cit., s. 66.

5 W l. 1877–1925 miasto nosiło nazwę Kristiania wcześniej zaś – Christiania.

6 W. Grigoriew, op. cit., s. 269; ta informacja pojawia się również we wspomnianej publikacji Grabkowskiego (op. cit., s. 82).

7 E. Grabkowski, op. cit., s. 80.

wił „wspaniałe śniadanie na ich cześć”⁸. Informację tę powtarza Edmund Grabkowski w publikacji *Henryk Wieniawski. Anegdota i ciekawostki*⁹, powołując się jednak na dokument określony jako pamiętnik Izabelli Hampton-Wieniawskiej, a właściwie na jego polskie tłumaczenie nieznanego autorstwa, które zachowało się w maszynopisie¹⁰. Zdaniem Reissa, spotkanie miało mieć miejsce przed Powszechną Wystawą Paryską, otwartą 1 IV 1867 r., na którą muzyk się udawał¹¹. Informację tę podają za Reissem Tadeusz Przybylski¹² oraz Władysław Dulęba¹³. Dulęba plasuje podróż do Skandynawii pomiędzy wyjazdem do Rumunii zimą 1866 r. a pobytem w Paryżu w kwietniu roku 1867.

W *Encyklopedii Muzycznej PWM* podróż do stolicy Norwegii w ramach skandynawskiego tournée w 1867 r. również została wymieniona¹⁴.

Pojedyncze informacje na temat podróży Wieniawskiego do Norwegii odnaleźć można także w norweskiej literaturze. Børre Qvamme w publikacji poświęconej życiu muzycznemu stolicy, w rozdziale o „zagranicznych sławach” koncertujących tam w latach sześćdziesiątych–osiemdziesiątych XIX stulecia, pisze, że Wieniawski odwiedził Christianię/Kristianię dwukrotnie – w 1870 oraz 1877 r.¹⁵.

Celem moich badań było ostateczne ustalenie terminów norweskich podróży Wieniawskiego, przybliżenie szczegółów tych wyjazdów oraz ich oddźwięku.

PIERWSZE KONCERTY

Z dostępnych źródeł wynika, że Wieniawski nie koncertował w Norwegii przed rokiem 1870. Celem jego pierwszej podróży do tego kraju była Christiania. Skrzypek wystąpił tam wówczas w czterech koncertach: 5, 8, 10 oraz 16 lipca. Dwa ostatnie adresowane były do szerokiej publiczności, były to tzw. *folkekoncert*, na które bilety można było nabyć za niską cenę. Organizatorem występów było najprawdopodobniej norweskie biuro koncertowe Carla Warmutha, właściciela sklepu muzycznego w stolicy, działającego tam muzycznego domu wydawniczego oraz wypożyczalni nut, które w 1874 r. przejął po swym ojcu, także Carlu. Na ten związek artystów wskazują anonse koncertów zamieszczone w prasie, na których czytamy, że bilety można nabyć właśnie w sklepie muzycznym Warmutha. Nieznane są jednak dokumenty, które wskazywałyby na to, jaki zakres obowiązków wobec przyjeżdżającego artysty miało

8 Józef W. Reiss, *Wieniawski*, Kraków 1977, s. 74.

9 Edmund Grabkowski, *Henryk Wieniawski. Anegdota i ciekawostki*, Kraków 1991, s. 49.

10 Maszynopis przechowywany jest w Bibliotece Jagiellońskiej, zob.: PL-Kj 7271. Nie wiadomo, czy jest to przekład całości ani też, gdzie znajduje się oryginał.

11 Ibid., s. 74.

12 Tadeusz Przybylski, *Henryk Wieniawski (1835–1880)*, Kraków 1979, s. 22.

13 Władysław Dulęba, *Henryk Wieniawski – kronika życia*, Kraków 1967, s. 204.

14 Renata Suchowiejko, „Wieniawski Henryk”, w: *Encyklopedia muzyczna PWM*, t. 12, Kraków 2012, s. 171.

15 Børre Qvamme, *Musikkliv i Christiania fra Arilds tid til Arild Sandvold*, Oslo 2000, s. 92.

wówczas to jedyne istniejące w Christianii biuro koncertowe¹⁶. Kari Michelsen, autorka badań nad działalnością wydawniczą oraz dystrybucyjną tej firmy, wspominając o jej działalności impresaryjnej, pisała, że na początku polegała ona na sprzedaży biletów na koncerty¹⁷. Rzeczywiście, anonse koncertów z tego okresu odsyłają jedynie do sklepu muzycznego Warmutha (na przykład w zapowiedziach koncertów: Johana Svendsena¹⁸, pianisty Arthura de Greefa¹⁹ czy skrzypków Eugène Ysaÿe'a²⁰ oraz Stanisława Barcewicza²¹). Jest jednak również możliwe, że Carl Warmuth od początku działalności swego biura brał na siebie obowiązek organizowania występów, jednak dopiero wówczas, gdy w Kristianii zaczęli działać kolejni impresariowie, sygnował swoim nazwiskiem zapowiedzi prasowe koncertów muzyków przyjeżdżających do Norwegii za jego przyczyną. O dużym i znamienitym gronie artystów, z którymi kontaktowali się Warmuthowie – z pewnością nie tylko jako impresariowie, lecz przede wszystkim jako wydawcy – świadczą wpisy do albumu autografów Warmutha syna. Znaleźć w nim można takie nazwiska, jak Richard Wagner, Franz Liszt, Jules Massenet, Camille Saint-Saëns, Niels W. Gade, Anton Rubinstein, Xaver Scharwenka, Teresa Carreño, Eugène Ysaÿe czy Pablo Sarasate²².

Do Norwegii przyjechał Wieniawski najpewniej tuż po występach w Szwecji, gdzie przebywał w drugiej połowie czerwca 1870 r.²³. Pierwsze dwa koncerty w Christianii odbyły się w głównej sali koncertowej miasta – dużej sali łoży masonskiej (*Frimurelogen store Sal*), działającej od lat trzydziestych XIX stulecia i mogącej pomieścić około pięćset osób. Koncerty dla szerokiej publiczności miały miejsce w dużej sali balowej (*store Festsal*) Klingenberg – miejsca w stolicy zbudowanego w 1849 r. na wzór kopenhaskiego Tivoli, z parkiem, pawilonami, kawiarniami, karuzelami, otwartymi z czasem salonami koncertowymi, w których odbywały się koncerty klasyczne, popularne i przedstawienia teatralne, oraz ze sceną na otwartym powietrzu²⁴.

Wieniawski wystąpił wówczas z norwesкими artystkami: w pierwszym koncercie przy fortepianie zasiadła Elise Dahl, która przez dwa lata (1867–69) była uczennicą

16 Istniejące prace na temat działalności Carla Warmutha dotyczą przede wszystkim jego działalności wydawniczej oraz propagatorskiej, zob.: *Carl Warmuth – kongelig Hof-Musikk-handler, Christiania. Festskrift til 150-årsjubileet*, red. Øyvind Norheim, Harald Herresthal, Oslo 1993; Kari Michelsen, *Musikkhandel i Norge fra begynnelsen til 1909*, Oslo 2010, także on line https://www.hf.uio.no/imv/forskning/prosjekter/norgesmusikk/musikkhistarkiv/notetrykk/KariM_bok/KariM_hele.pdf, dostęp 15 II 2019.

17 K. Michelsen, op. cit., s. 131.

18 Zob. anons: *Aftenposten* 18 (1877) nr 222 z 24 IX, s. 3.

19 Zob. anons: *Aftenposten* 30 (1889) nr 563 z 28 IX, s. 3.

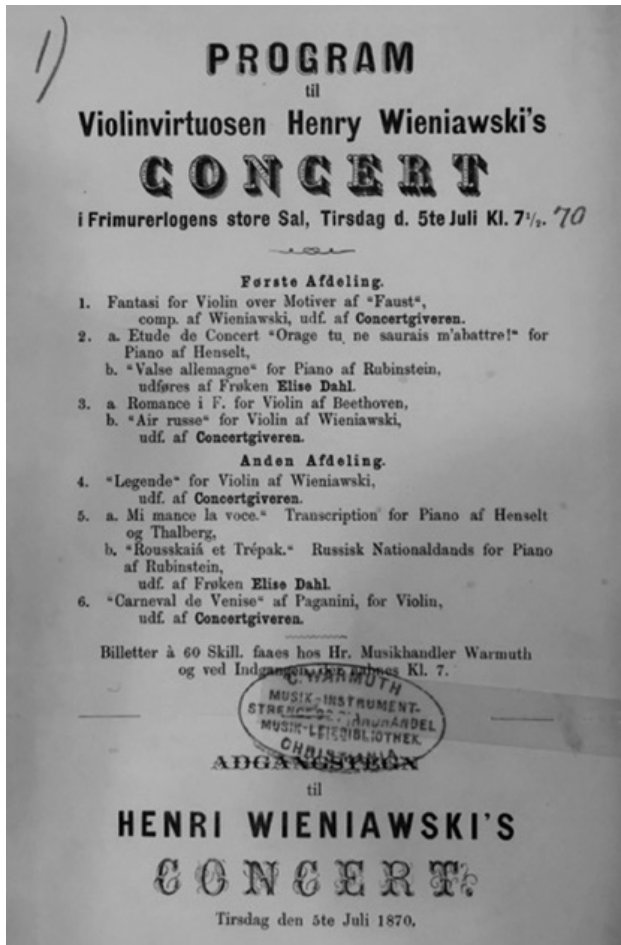
20 Zob. anons: *Aftenposten* 27 (1886) nr 183 z 3 IV, s. 3.

21 Zob. anons: *Aftenposten* 24 (1883) nr 34B z 9 II, s. 2.

22 Zob. album autografów Carla Warmutha, <https://www.nb.no/nbsok/nb/3b7faf3127cf9ca90cecc43d498b98.nbdigital?lang=no#104>, dostęp 10 X 2019.

23 Zob.: R. Suchowiejko, *Henryk Wieniawski – wirtuoz*, op. cit., s. 353.

24 Arvid Vollsnes, *Norges Musikkhistorie. Den nasjonale tone. 1814–1870*, t. 2, Oslo 2000, s. 243–244.

Il. 1. Program koncertu Henryka Wieniawskiego 5 VII 1870 r. w Kristianii, bez sygn., zbiór programów muzycznych, 1870, Oddział Muzyczny (Musikkseksjon), Nasjonalbiblioteket w Oslo.

Adolpha Henselta w Petersburgu²⁵. W drugim na scenie obok skrzypka pojawiła się znana już wówczas w Norwegii pianistka, a przede wszystkim kompozytorka Agathe Backer, później Backer Grøndahl oraz młoda szwedzka śpiewaczka Stål-Lundevall, znana tylko z nazwiska. Dwa ostatnie koncerty odbyły się w teatrze Klingenberg. W pierwszym z nich skrzypkowi towarzyszyła raz jeszcze Stål-Lundevall oraz „pan

25 *Aftenposten* 10 (1869) nr 224 z 27 IX, s. 2; Po powrocie do ojczyzny przed koncertami Elise Dahl na łamach prasy opublikowano rekomendację pianistki napisaną przez Henselta, zob.: *Morgenbladet* 52 (1870), nr 1A z 1 I, s. 3. Edukacja w Petersburgu miała najwyraźniej wpływ na dobór utworów wykonywanych podczas koncertu z Wieniawskim przez pianistkę. Grała ona wówczas utwory Henselta oraz Antona Rubinsteina.

Staal²⁶, w ostatnim zaś kapelmistrz Paolo Sperati, urodzony we Włoszech muzyk, grający na instrumentach klawiszowych oraz perkusji, związany zespołami orkiestrowymi oraz operowymi we Włoszech, Niemczech oraz w Danii²⁷. Do Kristianii przyjechał w 1849 r., zatrudniony przez Christiania Theater, by stworzyć operę norweską²⁸, prowadził tam też orkiestry wojskowe. Tego dnia obok Wieniawskiego na scenie stanął również „dyrektor Hafgren”²⁹.

Ostatni koncert nie był najprawdopodobniej zaplanowany. W prasie można przeczytać, że artysta zgodził się wystąpić jeszcze raz na prośbę publiczności. Z przeglądu prasy z tego czasu wynika, że w Christianii powszechna była praktyka ogłaszania przedostatniego występu gościa jako ostatniego. W tym wypadku jednak wydaje się, że decyzja o jeszcze jednym koncercie, 16 lipca, rzeczywiście zapadła w ostatniej chwili – w prasie nie pojawia się bowiem ani razu program koncertu. Niestety, nie udało się również odnaleźć programów drukowanych.

W trakcie wspomnianego pobytu w Norwegii Wieniawski zaprezentował utwory, które zwykle wykonywał także podczas innych, licznych koncertów³⁰. Sięgnął po kompozycje wirtuozowskie: dwukrotnie po *Karnawał wenecki* op. 10 Paganiniego (5 i 10 lipca), *Fantazję Il Pirata* Heinricha Wilhelma Ernsta (10 lipca), także *Air varié*³¹ Vieuxtempa (8 lipca). Obok nich grał sztandarowe kompozycje literatury skrzypcowej, takie jak *Romance na skrzypce i orkiestrę F-dur* op. 50 Ludwiga van Beethovena (5 lipca) czy *Koncert skrzypcowy e-moll* op. 64 Felixa Mendelssohna (8 lipca). Podczas koncertu 10 lipca wykonał również *Romance Es-dur* op. 44 nr 1 w opracowaniu na skrzypce i fortepian Antona Rubinsteina³². W końcu w programie każdego z koncertów umieszczał swoje kompozycje. Dwukrotnie wykonał *Airs russes* op. 6 oraz *Légende* op. 17 (5 i 8 lipca), grał również *Fantaisie brillante sur „Faust”, opéra de Charles Gounod* op. 20 (5 lipca). Podczas pierwszego koncertu dla dużego grona słuchaczy sięgnął po jeden ze swych mazurków oraz *Capriccio-Valse* op. 7 (10 lipca).

Wiadomo, że pierwotnie w planie było również wykonanie *Sonaty A-dur „Kreutzerowskiej”* op. 47 Beethovena, którą, jak chciał Carl Warmuth, Wieniawski miał zagrać wraz z Agathe Backer Grøndahl. Pianistka jednak nie miała tej kompozycji w repertuarze, więc odmówiła³³.

26 „Hr. Staal”, jak wynika z programu koncertu, 10 VII 1870 r. wykonał między innymi jedną z arii z *Halki* Stanisława Moniuszki.

27 „Paolo Sperati”, *Aftenposten* 20 (1879) nr 80 z 4 IV, s. 1.

28 Børre Qvamme, op. cit., s. 50–52.

29 Prawdopodobnie chodzi o Johana Erika Hafgrena, szwedzkiego aktora i dyrektora Møllergaden Theater w Kristianii.

30 Często wykonywane przez skrzypka kompozycje wskazuje Renata Suchowiejko, zob.: tejże, *Henryk Wieniawski – wirtuoz*, op. cit., s. 43–44.

31 Prawdopodobnie chodzi o utwór op. 22 nr 2.

32 *Morgnebladet* 52 (1870) nr 188 z 11 VII, s. 3.

33 Cecilie Dahm, *Agathe Backer Grøndahl. Komponisten og pianisten*, Oslo 1998, s. 68.

Tab. 1. Repertuar koncertów Henryka Wieniawskiego w Christianii w roku 1870.

Data	Miejscowość/sala koncertowa	Kompozycje wykonane przez Wieniawskiego	Współwykonawcy
5 VII 1870	Christiania, Frimurelogens store Sal	Henryk Wieniawski, <i>Fantaisie brillante sur „Faust”, opéra de Charles Gounod</i> op. 20, Ludwig van Beethoven, <i>Romance F-dur</i> op. 50, Henryk Wieniawski, <i>Airs russes</i> op. 6, <i>Legende</i> , Niccolò Paganini, <i>Karnawał wenecki</i> op. 10	Henryk Wieniawski, Elise Dahl – fortepian
8 VII 1870	Christiania, Frimurelogens store Sal	Felix Mendelssohn, <i>Koncert skrzypcowy e-moll</i> op. 64, Henri Vieuxtemps, <i>Air varié</i> op. 22 nr 2, Henryk Wieniawski, <i>Légende</i> op. 17, <i>Airs russes</i> op. 6	Henryk Wieniawski, Stål-Lundevall – śpiew, Agathe Backer – fortepian
10 VII 1870	Christiania, Klingenberg Festsal	Heinrich Ernst, <i>Il Pirata</i> , Henryk Wieniawski, <i>Mazurka</i> ³⁴ , Anton Rubinstein, <i>Romance Es-dur</i> op. 44 nr 1 na skrzypce i fortepian, Henryk Wieniawski, <i>Capriccio-Valse</i> op. 7, Niccolò Paganini, <i>Karnawał wenecki</i>	Henryk Wieniawski, Stål-Lundevall – śpiew,
16 VII 1870	Christiania, Klingenberg	?	Henryk Wieniawski, Paolo Sperati, [Johan Erik] Hafgren

Z recenzji koncertów, które ukazały się w norweskiej prasie, wynika, że publiczność przybyła na nie licznie³⁵. W relacjach zaznaczano, że solista wywoływany był na scenę po każdym utworze lub grupie utworów, a żegnano go wielkimi owacjami. Recenzent gazety *Aftenposten* po pierwszym koncercie podkreślał techniczne mistrzostwo Wieniawskiego, jak również „czystość dźwięku”. „Każdy wiedział, że mamy do czynienia z artystyczną indywidualnością najwyższej rangi. [...] Wspaniałość w każdym aspekcie” – pisał³⁶. Również kompozycje Wieniawskiego zostały bardzo wysoko ocenione. Uznano artystę za „wielki talent kompozytorski w nowoczesnym stylu”³⁷. Krytykowi nie

34 Na podstawie zachowanych materiałów nie jest możliwe stwierdzenie, którego mazurka wykonał wówczas Wieniawski.

35 Zob. recenzje w: *Aftenposten* II (1870) nr 153 z 6 VII, s. 2, oraz *Morgenbladet* 52 (1870) nr 187B z 10 VII, s. 2.

36 *Aftenposten* II (1870) nr 153 z 6 VII, s. 2.

37 Ibid.

spodobało się jednak to, że na ostatni utwór koncertu Polak wybrał *Karnawał wenecki* op. 10 Paganiniego. Zauważył w nim ironię, trudności techniczne, ale niewiele piękna. Docenił jednak sposób wykonania tego utworu przez Wieniawskiego, podobnie jak *Romance* na skrzypce i fortepian Beethovena, który Wieniawski „gruntownie zgłębił” i wydobyl w niego „wielkość i prawdziwe piękno”³⁸. Recenzent zauważył, że od czasu ostatniego w stolicy koncertu Olego Bulla publiczność nie miała okazji „doświadczyć tak wielkiego oczarowania, jak teraz”. Norweski skrzypek, o czym poinformował autor tekstu, był tego dnia wśród publiczności i „brał udział w aplauzie dla swojego Brata w sztuce”³⁹. Informacja ta wydaje się bardzo prawdopodobna, gdyż jest pewne, że pomiędzy drugim i trzecim koncertem Polaka w Christianii, 9 lipca, w Łoży wystąpił Ole Bull⁴⁰. Zdaniem wspomnianego wcześniej Børrego Qvamme’a również Wieniawski wybrał się na koncert Norwega. Według Qvamme’a Polak podczas koncertu miał dać wyraz swemu niezadowoleniu z interpretacji Bulla, co spowodowało, że „kilku młodych patriotów norweskich chciało się z nim za to policzyć”⁴¹. Potwierdzenia tej informacji nie znalazłam w innych norweskich materiałach, Qvamme zaś nie podaje źródła, z którego zaczerpnął tę wiadomość. W źródłach nie znalazłam również informacji, która pojawia się w polskich publikacjach, powtarzana za wspomnianym pamiętnikiem Izabelli Hampton-Wieniawskiej⁴², mówiącej, że Bull zaproponował polskiemu artyście spotkanie i wspólne śniadanie w hotelu. Jeśli fakty te rzeczywiście miały miejsce, to musiały się wydarzyć właśnie w lipcu 1870 r., nie w roku 1867, jak piszą Grabkowski⁴³ i Reiss⁴⁴. Wydaje się bowiem, że tylko wtedy obaj skrzypkowie przebywali w Christianii w tym samym czasie.

O koncercie Wieniawskiego wspominała również w korespondencji Agathe Backer Grøndahl, która stanęła wówczas na estradzie zarówno z Wieniawskim (8 lipca), jak i dzień później, z Olem Bullem. W jednym z listów pianistka pisała: „W piątek koncert z Wieniawskim, w sobotę – z Olem Bullem! Jestem przeszczęśliwa, że mogłam asystować pierwszemu skrzypkowi Europy”⁴⁵. W dalszej części listu przyznaje jednak, że to koncertu z norweskim wirtuozem nie zapomni nigdy. Występ Bulla był z pewnością wielkim wydarzeniem w Christianii, które musiało przyćmić nieco występy Wieniawskiego.

38 Ibid.

39 Ibid.

40 Zob. recenzję koncertu Bulla np. w *Morgenbladet* 52 (1870) nr 188 z II VII, s. 2.

41 B. Qvamme, op. cit., s. 92.

42 Zob. pamiętnik Izabelli Hampton-Wieniawskiej (op. cit., s. 7–8).

43 E. Grabkowski, *Henryk Wieniawski 1835–1880. Kalendarium*, op. cit., s. 60.

44 Józef Reiss, op. cit., s. 74.

45 Zob.: C. Dahm, op. cit., s. 69.

TOURNÉE KONCERTOWE PO NORWEGII

Wieniawski powrócił do Norwegii dopiero siedem lat później. Wiosną 1877 r. udał się raz jeszcze do Kristianii. Dał tam wówczas na początku dwa koncerty – 24 i 27 V. Oba odbyły się w starej loży masonskiej. Tym razem jednak impresario Carl Warmuth zaplanował dłuższy pobyt Polaka w Norwegii oraz występy również w innych miastach kraju: na początku skrzypka słuchano w oddalonym o około 100 kilometrów miasteczku Fredrikstad, gdzie wystąpił dwukrotnie (28 oraz 29 V). Następnie, po jeszcze jednym koncercie w Kristianii, 30 V, udał się do Bergen, gdzie już zapowiadano w prasie jego koncert 2 czerwca⁴⁶. Mimo to Wieniawski pozostał w stolicy i stanął na tutejszej estradzie raz jeszcze podczas koncertu zorganizowanego z pewnością *ad hoc*⁴⁷. Carl Warmuth doprowadził wówczas do wspólnego występu Polaka i Edvarda Griega. Artyści wykonali *I Sonatę skrzypcową F-dur* op. 8 Norwega. Pozostając w stolicy, Wieniawski po koncercie z Griegiem wystąpił przed tamtejszą publicznością jeszcze 5 VI. Z anonsów prasowych wynika, że tym razem skrzypek nie był głównym artystą wieczoru – wydarzenie zapowiadano jako „Koncert Idy Basilier [...] z towarzyszeniem Eriki Nissen, Henryka Wieniawskiego, szanownych panów Henneberga oraz Martina Ursina”⁴⁸. Polak zaprezentował wówczas tylko dwa utwory.

Po występach w stolicy, Wieniawski udał się do innych miast Norwegii: Kristiansand, na południu kraju, stamtąd do Bergen, na zachodzie. W Kristiansand skrzypek grał tylko raz (8 VI 1877 r.), zaś w Bergen dał aż pięć koncertów – 12, 13, 14, 16 i 17 VI.

Podczas norweskich występów Polakowi towarzyszył śpiewak niemieckiej Cesarskiej Opery Dworskiej Conrad Behrens (Behrens jednak po koncercie w Kristiansand udał się, jak czytamy w prasie, do Londynu⁴⁹) oraz niemiecko-szwedzki pianista, także kompozytor i dyrygent, Richard Henneberg, będący w l. 1873–75 roku dyrygentem orkiestry Towarzystwa Muzycznego Harmonien w Bergen, najstarszego w Norwegii⁵⁰. Obaj artyści towarzyszący Wieniawskiemu wielokrotnie wcześniej koncertowali razem.

Wszystkie występy w Kristianii odbyły się w dużej sali starej Loży. Fredrikstad gościło Polaka w sali teatralnej oraz w sali Klubbhuset Føniks, otwartego rok wcześniej, Kristiansand – w sali Exerchelhalet. W Bergen natomiast wystąpił skrzypek w sali Arbeiderforeningens (Związku Zawodowego Pracowników), naj-

46 Zob. np.: *Bergens Tidende* 10 (1877) nr 117 z 25 V, s. 3 czy *Bergens Adressecontoirs Efterretninger* 113 (1877) nr 121 z 31 V, s. 3.

47 O zmianie planów można przeczytać w: *Aftenposten* 18 (1877) nr 123A z 31 V, s. 2.

48 „Koncert. Ida Basilier giver med Velvillig Assistance af Fru Erika Nissen, Hr. Henri Wieniawski, Dhrr. Henneberg og Martin Ursin Concert”, *Aftenposten* 18 (1877) nr 126 z 4 VI, s. 3.

49 *Fædrelandsvennen* 3 (1877) nr 68 z 11 VI, s. 2.

50 Z którego orkiestry zrodziła się w 1919 r. Orkiestra Symfoniczna w Bergen.

większej wówczas w mieście, w której odbywały się między innymi wydarzenia kulturalne⁵¹.

Na programy norweskich koncertów Wieniawskiego składał się tym razem zwykle jeden z koncertów skrzypcowych. Artysta wykonywał wówczas *Koncert skrzypcowy e-moll* op. 64 Felixa Mendelssohna (24, 28, i 29 V, 12 i 14 V), swój ulubiony *V Koncert skrzypcowy a-moll* op. 37 Vieuxtempa⁵² (27 V, 13 VI), jak również utrzymaną w wolnym tempie część drugą z *Koncertu skrzypcowego G-dur* op. 46 Rubinsteina (30 V)⁵³. Ponadto, w porównaniu z koncertami w 1870 r. znacznie chętniej sięgał po kompozycje Jana Sebastiana Bacha. Grał między innymi *Arię na strunie G z III Suity orkiestrowej*, BWV 1068 (16 VI) oraz *Chaconnę d-moll z II Partity d-moll* BWV 1004 na skrzypce solo (17 VI). Wśród wykonanych kompozycji znalazła się także Tartiniego *Sonata g-moll „Z tryłem diabelskim”* (30 V oraz 16 VI). Częściej grał tym razem również utwory Beethovena: wykonał *Romance F-dur* op. 50 (24 V oraz 8 i 13 VI) oraz *Sonatę A-dur* op. 47 „*Kreutzerowską*” (5 VI).

W programach koncertów Wieniawskiego znalazły się ponadto inne utwory Vieuxtempa – *Air varié* (prawdopodobnie chodzi o op. 22 nr 2; 30 V, 16 VI) oraz *Rêverie* op. 22 nr 3 (2 i 17 VI), *Fantazję II Pirata* (17 VI) Ernsta, którą Polak grał w Norwegii podczas poprzedniego pobytu, oraz *Airs Hongrois Variés* op. 22 tego samego kompozytora (24 V, 13 VI).

Wreszcie na każdym koncercie artysta prezentował co najmniej jeden własny utwór, zwykle pod koniec występu. Najczęściej sięgał po *Fantaisie brillante sur „Faust”* (24, 28, 29 V, 8, 12, 14 i 17 VI), polonezy (24, 28, 29 V, 5, 12, 14 i 16 VI)⁵⁴, również i tym razem grał tam *Airs russes* op. 6 (2, 8⁵⁵, 13 VI) oraz jeden z mazurków (2 i 17 VI)⁵⁶. Zaprezentował ponadto niewykonywane tutaj dotąd *Scherzo-Tarantellę* op. 16 (30 V i 16 VI).

51 <http://www.bergenbyarkiv.no/bergenbyleksikon/arkiv/1424507>, dostęp 29 XI 2018.

52 Jak pisze Renata Suchowiejko (*Henryk Wieniawski – wirtuoz*, op. cit., s. 49).

53 W tym czasie Wieniawski nie grywał już tej kompozycji w całości – najczęściej sięgał właśnie po jego część II, zob.: *ibid.*, s. 49.

54 W anonsach koncertów nie oznaczano zwykle, który polonez zostanie wykonany. Raz tylko, w anonsie koncertu, który miał odbyć się 5 VI 1877 r., wpisano *II Poloneza*. Nie jest zatem pewne, czy Wieniawski grał ten sam utwór na wszystkich koncertach.

55 W anonsie koncertu mylnie podano tytuł „Römische Lieder”, chodziło najprawdopodobniej o *Russische Lieder*, *Air russes*, zob.: *Fædrelandsvennen* 3 (1877) nr 66 z 6 VI, s. 3.

56 Z anonsów i recenzji koncertów nie wynika, o który mazurek chodzi.

Tab. 2. Koncerty Henryka Wieniawskiego wiosną 1877 r. w Norwegii.

Data	Miasto/sala koncertowa	Kompozycje wykonane przez Wieniawskiego	Współwykonawcy
24 V 1877	Kristiania, Frimurelogens store Sal	Heinrich Ernst, <i>Airs hongrois variés</i> , op. 22, Felix Mendelssohn, <i>Koncert skrzypcowy e-moll</i> op. 64, Henryk Wieniawski, <i>Légende</i> op. 17, <i>Polonaise brillante</i> op. 21	Henryk Wieniawski, Conrad Behrens – śpiew, Richard Henneberg – fortepian
27 V 1877	Kristiania, Frimurelogens store Sal	Henri Vieuxtemps, <i>V Koncert skrzypcowy a-moll</i> op. 37, Ludvig van Beethoven, <i>Romance F-dur</i> op. 50, Bach, <i>Preludium vivace</i> , Henryk Wieniawski, <i>Fantaisie brillante sur „Faust”, opéra de Charles Gounod</i> op. 20	Henryk Wieniawski, Conrad Behrens – śpiew, Richard Henneberg – fortepian
28 V 1877	Fredrikstad, Teatr	Felix Mendelssohn, <i>Koncert skrzypcowy e-moll</i> op. 64, Henryk Wieniawski, <i>Fantaisie brillante sur „Faust”, opéra de Charles Gounod</i> op. 20, <i>Légende</i> op. 17, <i>Polonez</i> ⁵⁷	Henryk Wieniawski, Conrad Behrens, Richard Henneberg
29 V 1877	Fredrikstad, Fønix	Felix Mendelssohn, <i>Koncert skrzypcowy e-moll</i> op. 64, Henryk Wieniawski, <i>Fantaisie brillante sur „Faust”, opéra de Charles Gounod</i> op. 20, <i>Légende</i> op. 17, <i>Polonez</i> ⁵⁸	Henryk Wieniawski, Conrad Behrens, Richard Henneberg
30 V 1877	Kristiania, Frimurelogen store Sal	Giuseppe Tartini, <i>Sonata g-moll „Z trylem diabelskim”</i> , Anton Rubinstein, II część <i>Koncertu skrzypcowego</i> ⁵⁹ , Henryk Wieniawski, <i>Scherzo-Tarantelle</i> op. 16, Henri Vieuxtemps, <i>Air varié</i> op. 22 nr 2	Henryk Wieniawski, Conrad Behrens, Richard Henneberg
2 VI 1877	Kristiania, Logen store Sal	Edvard Grieg, <i>Sonata na skrzypce i fortepian F-dur</i> op. 8, Jan Sebastian Bach, <i>Aria</i> oraz <i>Chaconne</i> ⁶⁰ , Henri Vieuxtemps, <i>Rêverie</i> op. 22 nr 3, Henryk Wieniawski, <i>Mazurka</i> ⁶¹ , <i>Airs russes</i> op. 6	Henryk Wieniawski, Edvard Grieg, Conrad Behrens, Richard Henneberg

57 Chodzi prawdopodobnie o drugiego poloneza Wieniawskiego, *Polonaise brillante* op. 21, którego artysta wykonywał w Kristianii kilka dni wcześniej.

58 Również i w tym przypadku był to prawdopodobnie – jako że powtarzają się także inne kompozycje wykonane przez Wieniawskiego dzień wcześniej – *Polonaise brillante* op. 21.

59 W zapowiedziach koncertu nie zostało określone, z którego koncertu skrzypcowego pochodził fragment wykonywany przez Wieniawskiego. Wiadomo jednak, jak wspominałam, że chętnie sięgał po *Koncert skrzypcowy* G-dur op. 46 Rubinsteina, po jego powolną część (*Andante*, a nie *Adagio*, jak czytamy w anonsach prasowych tego wydarzenia w Kristianii), zob. np. anons w: *Morgenbladet* 59 (1877) nr 145A z 29 V, s. 3.

60 Chodzi prawdopodobnie o *Arię na strunie G z III Suity orkiestrowej* BWV 1006 Bacha oraz *Chaconne z II Partity d-moll* BWV 1004 na skrzypce solo, które Wieniawski wykonywał na koncertach w innych krajach, zob.: Renata Suchowiejko, *Henryk Wieniawski – wirtuoz*, op. cit., s. 48.

61 Brak informacji pozwalających stwierdzić, który utwór o tym tytule wykonał Wieniawski podczas tego koncertu.

5 VI 1877	Kristiania, Frimurelogen store Sal	Ludvig van Beethoven, <i>Sonata A-dur</i> op. 47 „ <i>Kreutzerowska</i> ”, Henryk Wieniawski, <i>Polonez brillante</i> op. 21	Ida Basilier, Henryk Wieniawski, Erika nissen, Richard Henneberg, Martin Ursin
8 VI 1877	Kristiansand, Exercelhalet	Henryk Wieniawski, <i>Fantazja Faust</i> , Ludvig van Beethoven, <i>Romance F-dur</i> , op. 50, Henryk Wieniawski, <i>Airs russes</i> op. 6 ⁶²	Henryk Wieniawski, Conrad Behrens, Richard Henneberg
12 VI 1877	Bergen, Arbeiderforenin- gens Festivitetslokale	Felix Mendelssohn, <i>Koncert skrzypcowy</i> , Wieniawski, <i>Fantaisie brillante sur (...)</i> „ <i>Faust</i> ” de Gounod op. 20, <i>Légende</i> op. 17, <i>Polonez brillante</i> op. 21	Henryk Wieniawski, Richard Henneberg
13 VI 1877	Bergen, Arbeiderforenin- gens Festivitetslokale	Henri Vieuxtemps, <i>V Koncert skrzypcowy</i> <i>a-moll</i> op. 37, Ludvig van Beethoven, <i>Romance F-dur</i> op. 50, Jan Sebastian Bach, <i>Preludium vivace</i> , Heinrich Ernst, <i>Airs hongrois variés</i> op. 22	
14 VI 1877	Bergen, Arbeiderforenin- gens Festivitetslokale	Felix Mendelssohn, <i>Koncert skrzypcowy</i> <i>e-moll</i> op. 64, Henryk Wieniawski, <i>Fantaisie brillante sur „Faust”, opéra de</i> <i>Charles Gounod</i> op. 20, <i>Légende</i> op. 17, <i>Polonez brillante</i> op. 21	Henryk Wieniawski, Richard Henneberg
16 VI 1877	Bergen, Arbeiderforenin- gens Festivitetslokale	Giuseppe Tartini, <i>Sonata g-moll</i> „ <i>Z trylem diabelskim</i> ”, Jan Sebastian Bach, <i>Aria na strunie G z III Suity</i> <i>orkiestrowej D-dur</i> BWV 1068, Henryk Wieniawski, <i>Scherzo-Tarantelle</i> op. 16, Henri Vieuxtemps, <i>Air varié</i> op. 22 nr 2, Henryk Wieniawski, <i>Polonez brillante</i> op. 21	Henryk Wieniawski, Richard Henneberg
17 VI 1877	Bergen, Arbeiderforenin- gens Festivitetslokale	Jan Sebastian Bach, <i>Preludium</i> i <i>Gawol</i> ⁶³ , Henryk Wieniawski, <i>Fantaisie brillante sur „Faust”, opéra</i> <i>de Charles Gounod</i> op. 20, Henri Vieuxtemps, <i>Réverie</i> op. 22 nr 3, Henryk Wieniawski, <i>Mazurka</i> ⁶⁴ , Jan Sebastian Bach, <i>Chaconna</i> ⁶⁵ , Heinrich Ernst, <i>Fantasia Il Pirata</i>	Henryk Wieniawski, Richard Henneberg

62 Tytuł „Römische Lieder”, o którym wspominałam, pojawił się właśnie w programie tego koncertu.

63 Prawdopodobnie z *III Partity E-dur* BWV 1006, którą często grywał na koncertach w l. 1875–76, zob.: R. Suchowiejko, *Henryk Wieniawski – wirtuoz*, op. cit., s. 48.

64 W przypadku tego koncertu również brak szczegółowych danych kompozycji.

65 Najpewniej i tutaj chodzi o *Chaconę d-moll z II Partity d-moll* BWV 1004.

Jak wynika z notek prasowych, tournée Wieniawskiego udało się znakomicie. Koncerty zostały zapowiedziane w dziennikach, a sylwetka artysty przybliżona sześć tygodni w tekście opublikowanym w poświęconym kulturze tygodniku *Ny illustrert Tidende*⁶⁶. Sale, w których występował wcześniej, wypełnione były po brzegi. Pełne sale witały go też w miejscach, w których wcześniej nie był, nie będących centrami kultury, na przykład w Kristiansand⁶⁷. „Jeszcze nigdy nie widzieliśmy, by artysta tak szybko podbił serca słuchaczy, jak on” – pisano po pierwszych koncertach w Bergen⁶⁸. Recenzent wymieniał przymioty wykonawstwa Polaka: technikę, ciepło, siłę, piękno oraz uduchowanie. Doceniał, że „nie goni [on] za efektem”, lecz próbuje zinterpretować dzieło „w najpiękniejszy i najprawdziwszy sposób”, czaruje zarówno znawców muzyki, jak i jej tylko entuzjastów⁶⁹. Podobne przymioty wykonawstwa Wieniawskiego wymieniał inny krytyk, dostrzegając w niej elementy zarówno niemieckiej, jak i francuskiej szkoły wykonawczej. Wśród pierwszych wymieniał ciężar, wagę brzmienia („Vægtighet i Tone”) oraz narrację („Foredrag”), wśród drugich natomiast elegancję oraz delikatność („Elegance og Finhed”)⁷⁰. Z kolejnej notki prasowej wynika, że w Kristianii szczególnie przychylnie przyjęta została zaprezentowana przez Wieniawskiego interpretacja *V Koncertu skrzypcowego a-moll Vieuxtemps’a*, *Preludium* Bacha oraz *Fantaisie brillante sur „Faust”* Wieniawskiego⁷¹. Ogromne uznanie norweskiej publiczności zyskał skrzypek również wykonując wraz z Griegiem jego sonatę⁷². Także Grieg zadowolony był z tego artystycznego spotkania. Wspominał je jeszcze dwa miesiące później, pisząc do swego przyjaciela Augusta Windinga, duńskiego pianisty i kompozytora: „To był cudowny czas, kiedy był w Kristianii. [...] Zwykle publiczność słuchając mojej muzyki szeroko otwiera oczy i usta, tym razem zaś roznosiła budynek, przywołując nas na scenę raz za razem”⁷³. Jak wiadomo z innego listu Griega, Wieniawski był także zadowolony ze wspólnego występu. Dowodem na to jest propozycja Polaka, by artyści wystąpili wspólnie w Londynie – w mieście, w którym Wieniawski był wyjątkowo ceniony właśnie za wykonawstwo muzyki kameralnej⁷⁴. Artyści chcieli zaprezentować tam wspólnie sonatę na skrzypce i forte-

66 Zob.: „Henri Wieniawski”, *Ny illustrert Tidende* 4 (1877) z 3 VI, s. 169–170.

67 Zob.: *Fædrelandsvennen* 3 (1877) nr 68 z 11 VI, s. 2, gdzie pisano, że koncert Wieniawskiego „zgrupował liczną i elegancką publiczność”.

68 „Vi har aldrig været Vidne til, at en Kunstner saa hurtig har erobret sit Publikum som han”, *Bergens Tidende* 10 (1877) nr 134 z 14 VI, s. 2.

69 Ibid.

70 - v -, „Theater og Musik”, *Ny illustreret Tidende* 4 (1877) nr 23A z 10 VI, s. 182.

71 *Aftenposten* 18 (1877) nr 120 z 28 V, s. 2.

72 Zob. notka w *Aftenposten* 18 (1877) nr 127 z 5 VI, s. 2.

73 „Det var en herlig Tid kan Du tro, da han var i Kristiania. [...] Således er Publikum, at medans de ellers sidder og gaber over min Musik, så holdt de nu på at rive Huset ned med ene Fremkaldelse efter den anden”, list Griega do Augusta Windinga z 13 VIII 1877 r., w: *Edvard Grieg. Brev i utvalg 1862–1907*, red. Finn Benestad, t. II, Oslo 1998, s. 243.

74 Na ten temat zob.: R. Suchowiejko, *Henryk Wieniawski – wirtuoz*, op. cit., s. 50.

pian Griega. Plan się jednak nie powiódł, ku wielkiemu rozczarowaniu Norwega. Powodem była odmowna decyzja o przyznaniu mu stypendium na wyjazd⁷⁵.

OSTATNIE KONCERTY

Po raz ostatni Wieniawski przyjechał do Kristianii jesienią 1877 r. na koncerty organizowane przez Bernarda Ullmana (1817?–85), urodzonego w Budapeszcie amerykańskiego impresaria żydowskiego pochodzenia. Ullman pracował w Ameryce jako dziennikarz, w latach czterdziestych towarzyszył pianiście Henriemu Herzowi, najpierw jako sekretarz, później już manager, w jego wieloletniej podróży po tym kraju. Po jego wyjeździe kontynuował pracę jako impresario⁷⁶, organizując między innymi występy Thalberga, Vieuxtemps'a⁷⁷, także pianisty i dyrygenta Hansa von Bülowa oraz śpiewaczek: Henriette Sontag oraz Carlotty Patti⁷⁸. Ullman był jednym z pierwszych agentów muzycznych działających nie w jednym mieście, lecz podróżujących ze swymi artystami⁷⁹. Był on także jednym z pierwszych impresariów muzycznych myślących przede wszystkim o finansowym zysku ze swej pracy, zysku swoim i artystów z nim współpracujących⁸⁰. Był więc nowego rodzaju przedsiębiorcą muzycznym (*musical entrepreneur*), jak określa go Laure Schnapper⁸¹.

Według Schnapper, podróże Ullmana z artystami po Europie rozpoczęły się w 1865 r.⁸². W grupie, która pojechała z nim do Kristianii w listopadzie 1877 r., obok Wieniawskiego była także słynna śpiewaczka Desirée Artôt (sopran), z „mężem Mariano Padillą” (baryton), pianista Alfred Jaëll oraz „Paganini kontrabas”⁸³ – Giovanni Bottesini. Wokalistom akompaniował Carlo Bosoni.

Zespół koncertował wyłącznie w Kristianii, w dużej Sali Łoży. Dał tam trzy koncerty: 6, 7 oraz 9 listopada. Wieniawski wykonał utwory Beethovena (*Sonatę A-dur* op. 47, „*Kreutzerowską*”, *Sonatę na skrzypce i fortepian G-dur* op. 30 oraz *Romance F-dur* op. 50), Ernsta (*Airs hongrois variés*) oraz Bottesiniego (*Gran duo concertante* na

75 Zob. list Griega do Gottfreda Matthisona-Hansena z 13 VIII 1877 r., w: *Edvard Grieg. Brev i utvalg*, op. cit., s. 499. O tym spotkaniu szerzej pisałam w tekście poświęconym związkom Griega z Polską i Polakami, zob.: Dagmara Łopatowska-Romsvik, *Edvard Grieg a Polska i Polacy*, w: *Edvard Grieg i jego czasy*, red. Wojciech Stępień, Katowice 2016, s. 189–191.

76 Laure Schnapper, „Bernard Ullman-Henri Herz”, w: *The Musician as entrepreneur. Managers, charlatans, and idealists*, red. William Weber, Bloomington–Indianapolis 2004, s. 137.

77 William Brooks, „Ullman”, w: *NGD*, London, New York 2001, t. 26, s. 62.

78 L. Schnapper, op. cit., s. 137.

79 Ibid., s. 135.

80 Ibid., s. 137.

81 Ibid., s. 130.

82 Schnapper podaje tę informację, powołując się na pracę doktorską Laurenca Martona Lerner, zob.: L. Schnapper, op. cit., s. 137. Lerner w pracy tej pisze także, że *tournees* koncertowe grup Ullmana po Europie zakończyły się w 1875 r., co w świetle informacji dotyczących Wieniawskiego jest stwierdzeniem błędnym.

83 *Aftenposten* 59 (1877) nr 306A z 6 VI, s. 2.

skrzypce i kontrabas). Ponadto zaprezentował utwory własne: *Fantaisie brillante sur „Faust”* op. 20 oraz *Poloneza brillante* op. 21.

Tab. 3. Koncerty Wieniawskiego w Norwegii z grupą Ullmana.

Data	Miasto, miejsce	Program Wieniawskiego	Artyści współwystępujący
6 XI 1877	Kristiania, Frimurelogens store Sal	Ludvig van Beethoven, <i>Sonata A-dur</i> op. 47 „ <i>Kreutzerowska</i> ”, Henryk Wieniawski, <i>Fantaisie brillante sur „Faust”</i> , <i>opéra de Charles Gounod</i> op. 20, Giovanni Bottesini, <i>Gran duo concertante</i>	Desirée Artôt, Mariano Padilla, Alfred Jaëll, Giovanni Bottesini, Carlo Bosoni
7 XI 1877	Kristiania, Frimurelogens store Sal	Anton Rubinstein, <i>Sonata skrzypcowa a-moll</i> op. 19, Heinrich Ernst, <i>Air Hongrois Variés</i> op. 22	Desirée Artôt, Mariano Padilla, Alfred Jaëll, Giovanni Bottesini, Carlo Bosoni
9 XI 1877	Kristiania, Frimurelogens store Sal	Ludvig van Beethoven, <i>Sonata na skrzypce i fortepian G-dur</i> op. 30, <i>Romance F-dur</i> op. 50, Henryk Wieniawski, <i>Polonez brillante</i> op. 21, Giovanni Bottesini, <i>Gran duo concertante</i>	Desirée Artôt, Mariano Padilla, Alfred Jaëll, Giovanni Bottesini, Carlo Bosoni

ZAKOŃCZENIE

Z opublikowanych w norweskiej prasie recenzji wynika, że interpretacje Wieniawskiego oraz Desirée Artôt zostały uznane za najlepsze przez krytyków i publiczność wszystkich trzech koncertów. Po pierwszym występie recenzent dziennika *Dagbladet* pisał o wspaniałym wykonaniu przez Wieniawskiego i Jaëlla *Sonaty „Kreutzerowskiej”*. Uznał, że w interpretacjach Polaka „zawsze pewnych, poprawnych i przygotowanych w szczegółach [...], po chorobie, na którą cierpiał niedawno, nie widać już śladu”⁸⁴. Pozytywnie wyrażał się również o wspólnym wykonaniu przez Wieniawskiego i Bottesiniego *Grand duo concertante*⁸⁵. W oczach innego krytyka, oceniającego drugi występ artystów w Kristianii, dzięki grze Wieniawskiego wybroniła się również *Sonata a-moll* Rubinsteina, która, jego zdaniem, „nie ma tej oddziałującej natychmiast mocy”, co grana dzień wcześniej *Sonata „Kreutzerowska”*⁸⁶.

84 *Dagbladet* 9 (1877) nr 260 z 7 XI, s. 1.

85 Ibid.

86 *Aftenposten* 18 (1877) nr 261A z 8 XI, s. 2.

Zdaniem recenzenta dziennika *Dagbladet* z kolei najmocniejszymi punktami trzeciego koncertu grupy artystów były *La Mandolinata* (Herman Bellstedt) w wykonaniu Madame Artôt oraz *Airs hongrois variés* Ernsta w interpretacji Wieniawskiego. Owacje po nich były wyjątkowe: „Wieniawskiego wywoływano trzykrotnie. Po tym, jak na bis zagrał ponownie *Air hongrois*, musiał wyjść na scenę jeszcze dwa razy”⁸⁷.

Entuzjazm podczas trzeciego występu artystów był, jak wynika z relacji prasowych, jeszcze większy: „Publiczność wstawiała po każdym utworze”⁸⁸. Wieniawski zagrał i tym razem *Sonatę „Kreutzerowską”*, którą to interpretację uznano za najlepszy punkt tego koncertu⁸⁹, *Poloneza A-dur* op. 21 – przyjętego bardzo entuzjastycznie, oraz na bis swą *Légende*. Koncert z kolei określono jako „z pewnością najcudowniejsze wspomnienie sezonu”⁹⁰.

Z opublikowanych tekstów prasowych wiadomo również, że „miłośnicy muzyki” już po pierwszym koncercie zwrócili się do Ullmana o zorganizowanie jeszcze jednego, czwartego koncertu dla licznej publiczności⁹¹. Plany artystów nie pozwoliły na wyjście naprzeciw tej prośbie – już 11 listopada grupa miała bowiem wystąpić w Sztokholmie⁹². Wiadomo jednak, że po niższych cenach sprzedawano bilety na trzeci koncert w Kristianii⁹³.

Z tego roku zachowała się także pamiątka po współpracy Wieniawskiego i Warmutha. Polak złożył autograf we wspomnianym wcześniej albumie impresaria⁹⁴. Tuż przed nim umieścił kilka lat później swój autograf Eugène Ysaÿe, dodając obok niego dopisek: „Gdy odwróci się stronę, widok oślepi, jak słońce. O! Wieniawski!”⁹⁵. Autograf Polaka przysparza pewnych wątpliwości. Widnieje na nim, jak się wydaje, data wrześniowa roku 1877, tymczasem Wieniawski, co wiadomo na pewno, przebywał w mieście w maju–czerwcu oraz listopadzie 1877 roku. Trudno jest z całą pewnością odczytać datę wpisu. W weryfikacji nie pomaga również numeracja stron dokumentu, ponieważ wpisów dokonywano na dowolnej stronie, bez zachowania kolejności. Z kalendarium sporządzonego przez Grabkowskiego wynika, że we wrześniu 1877 r. artysta koncertował w Szwajcarii⁹⁶. Inne publikacje poświęcone Wieniawskiemu nie pozwalają zweryfikować tej informacji. Przeczyć jej wydaje się jedynie wpis skrzypka do albumu Warmutha, w którym artysta odnotował miejsce złożenia auto-

87 *Dagbladet* 9 (1877) z 8 XI.

88 *Dagbladet* 9 (1877) nr 263A z 10 XI, s. 2.

89 *Aftenposten* 18 (1877) nr 263A z 18 X, s. 2.

90 Ibid.

91 *Dagbladet* 9 (1877) nr 260 z 7 XI, s. 1.

92 *Aftenposten* 18 (1877) nr 263A z 10 XI, s. 2.

93 *Aftenposten* 18 (1877) nr 261A z 8 XI, s. 2.

94 Zob. album Warmutha przechowywany w Nasjonalbiblioteket w Oslo, s. 61, <https://www.nb.no/nbsok/nb/3b7faf3127c2f9ca90cecc43d498b98.nbdigital?lang=no#259>, dostęp 18 I 2019; w albumie tym można również znaleźć m.in. autografy Stanisława Barcewicza oraz list do impresaria Józefa Wieniawskiego.

95 Ibid., s. 59.

96 E. Grabkowski, *Henryk Wieniawski 1835–1880. Kalendarium*, op. cit., s. 82.

Il. 2. Autograf Henryka Wieniawskiego z zasobów cyfrowych Nasjonalbiblioteket w Oslo.

grafu – zgodnie z wpisem miała nim być Kristiania. Z drugiej jednak strony, przegląd albumu autografów Warmutha pozwala spostrzec, że wpisy paru innych artystów grupy Ullmana zostały zamieszczone na stronach nieodległych od autografu Wieniawskiego. Być może jednak wszyscy dokonali ich w tym samym czasie? Co do dat złożenia wpisów przez pozostałych muzyków nie ma wątpliwości – pochodzą z początku listopada 1877 r., czyli właśnie z czasu, gdy grupa ta koncertowała w Kristianii.

Z zachowanych materiałów wynika, że Henryk Wieniawski podczas swych trzykrotnych wizyt w szeregu miast norweskich w latach siedemdziesiątych zdobył duże uznanie zarówno licznie przybywającej na jego występy publiczności, jak i krytyków. Mimo tego w kolejnych dekadach norweska prasa właściwie o nim nie wspominała – podawano jedynie szczegóły dotyczące pogrzebu i śmierci artysty⁹⁷. Wiadomo jednak na pewno, że przetrwała w Norwegii muzyka polskiego kompozytora – jego utwory wykonywano na koncertach często, co najmniej do końca drugiej dekady XX stulecia. Grywali je zarówno norwescy artyści, jak i wykonawcy koncertujący gościnnie w Norwegii. Po kompozycje Wieniawskiego sięgał między innymi związany przez lata z towarzystwem muzycznym Harmonien w Bergen Harald Heide (m.in. podczas koncertu 24 IV 1907 r.), później pierwszy dyrygent orkiestry symfonicznej w Bergen, również Bjarne Brustad, kompozytor i skrzypek, który utwór Wieniaw-

97 Zob.: „Om Henry Wieniawskis Død”, *Bergens Tidende* 13 (1880) nr 107, s. 2.

skiego zaprezentował na przykład podczas swego koncertu debiutowego (24 III 1914 r.). Prezentował je również publicznie Leif Halvorsen, znany norweski skrzypek i dyrygent, związany z Harmonien oraz z Teatrem Narodowym w Kristianii (31 X 1914 r.). Jeszcze częściej wykonywali je w Kristianii wybitni zagraniczni interpretatorzy, m.in. Emil Telmányi (13 XI 1914 r.), Elsa Wagner (13 I 1914 r.), Stefi Geyer (m.in. 4 III 1910 r. i wielokrotnie później) oraz Kathleen Parlow (20 IX 1908 r. czy 8 IV 1920 r.). Wiadomo też, że utwory Wieniawskiego prezentował w Norwegii wspomniany wcześniej wielbiciel jego sztuki Eugène Ysaÿe (11 V 1882 r., grywał je w Kristianii także później, np. 10 II 1910 r.) oraz polski skrzypek Stanisław Barcewicz (22 X 1881 r. oraz w lutym roku 1883).

HENRYK WIENIAWSKI'S CONCERT TOURS IN NORWAY

Numerous publications dedicated to Henryk Wieniawski's life and concert activity note his frequent performances in Denmark and Sweden. We know some details of his journeys to these countries and of the concerts he gave there. The some studies also mention the Polish violinist's concerts in Norway. Still, the information we have is of very general character, and the dates of the concerts are either misquoted or inconsistent. This paper reports the results of source studies on Henryk Wieniawski's contacts with the audience in Norway. In the course of my research, I have established that the virtuoso visited Norway three times, and each of these tours was organised by Carl Warmuth's concert agency operating in the country's capital at that time. During each tour Wieniawski gave at least several concerts. The research has also demonstrated that the violinist performed not only in the Norwegian capital, but also in other cities situated in the south of the country. I have managed to reconstruct the contents of the artist's performances on the basis of surviving concert programmes, while the press notes on Wieniawski's tours reflect the atmosphere that accompanied his appearances. The reception was invariably enthusiastic, and the concert halls were filled to capacity. Following Wieniawski's death, however, the press virtually forgot about him. Only his music lived on, performed there in the following decades by both Norwegian and foreign artists.

Translated by Tomasz Zymer

Słowa kluczowe / keywords: życie muzyczne w Norwegii / musical life in Norway, Ole Bull, Edvard Grieg, Carl Warmuth

Dr Dagmara Łopatowska-Romsvik, muzykolog w Instytucie Muzykologii UJ. Obroniła pracę doktorską poświęconą wpływom tradycyjnej muzyki norweskiej na norweską twórczość kompozytorską XIX–XXI wieku. Jej zainteresowania badawcze koncentrują się wokół muzyki krajów skandynawskich XIX- oraz I poł. XX w., ich muzyki tradycyjnej oraz recepcji muzyki polskiej na tym terenie.
dagmara.lopatowska-romsvik@uj.edu.pl